

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ РИНКІВ

У статті досліджено актуальні проблеми розвитку туристичних ринків. Особливу увагу приділено вивченню та узагальненню негативних проявів, обмежувальних бар'єрів та перепон. У статті висвітлюються проблеми, що торкнулись статистичної звітності в туризмі, готельного сектора, авіапрому та навколишнього середовища.

The article researches actual problems of tourism market development. It emphasizes exploring and generalization of negative aspects, limits and barriers. Problems related to statistics in tourism, hotel sector, aviation and natural environment are highlighted in the article.

Ключові слова: туризм, проблеми розвитку туризму, статистика, готельний сектор, авіація, навколишнє середовище.

Key words: tourism, tourism development problems, statistics, hotel sector, aviation, natural environment.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

За сучасних умов розвиток туристичного сектора відбувається в умовах глобальних світоцивілізаційних процесів, прояви яких, як позитивні, так і негативні, не можуть не відображатись на загальному розвитку туризму. Існує думка, що туризм позитивно впливає на розвиток країн, що генерують туристичну пропозицію. Переважна більшість науковців розглядає туризм як ключовий фактор вирішення економічних та соціальних питань. Проте такий підхід висвітлює тільки одну сторону процесу. Потрібно зважати на те, що розвиток туризму відбувається синхронно з процесами світового розвитку, а тому проблеми глобального масштабу, що стоять перед світовим господарством, автоматично накладають відбиток і на розвиток індустрії туризму.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика вивчення особливостей розвитку туризму відображені в роботах С. Байлика [1], А. Джірізіс [8], М. Мальської [2], Н. Покровського [3], Дж. Рінгбека [19], Ф. Франджіаллі [7], Дж. Холлоуей [5], Т. Черзі [6].

Формулювання цілей статті: дослідити актуальні проблеми розвитку туристичних ринків, вивчити та узагальнити негативні прояви обмежувальних бар'єрів та перепон, висвітлити проблеми, що стосуються статистичної звітності в туризмі, готельного сектору, авіації та навколишнього середовища.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інтенсифікація туристичного потоку, окрім позитивних проявів: стимулювання економічного розвитку, створення нових робочих місць, покращення інфраструктури, збереження культурного спадку, відновлення міжнетічної рівноваги та згладжування конфліктів, посилення міжнародних зв'язків, — в процесі неконтрольованого та хаотичного розвитку може спровокувати перенавантаження туристичної атракції, нанести шкоду навколишньому середовищу та знизити гостинність і туристичну привабливість дестинації. З першої половини ХХ століття до 60-х років не існувало розподілу на культурний та екологічний вплив, якого зазнає туризм,

а основна увага приділялась тільки культурній складовій. Серед основних проблем розвитку туризму автори Дж. Холлоуей та Н. Тейлор виділяють наступні напрями [5, с. 147—198]:

- екологічний;
- соціально-культурний;
- політико-культурний.

За твердженням авторів Н. Покровського та Т. Черняєвої туризм піддається негативним проявам з боку впливів наступного походження [3, с. 226]:

- економічного;
- фізичного;
- соціального.

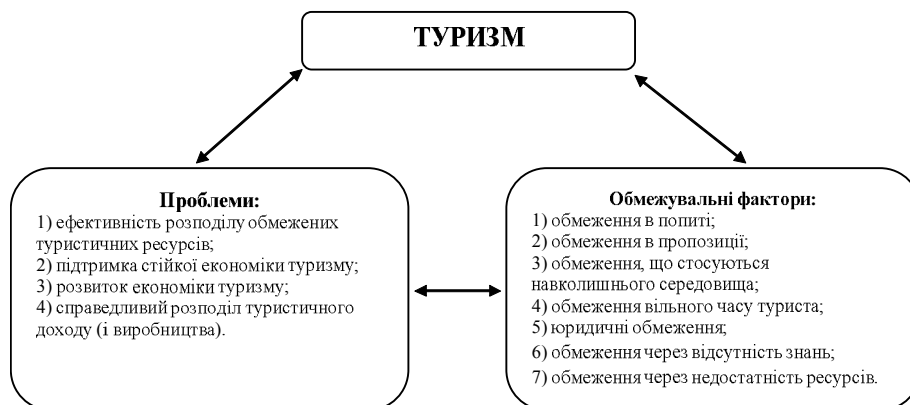
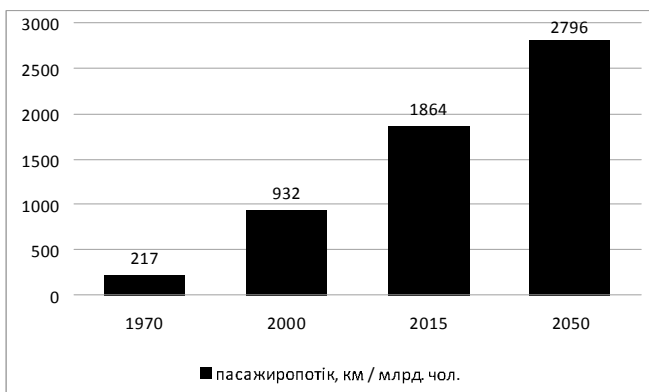

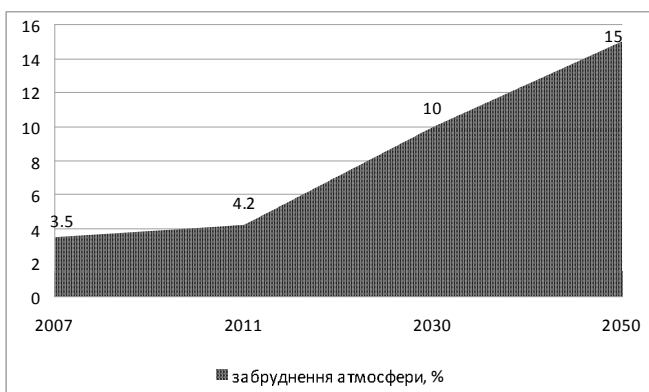
Рис. 1. Проблеми розвитку туризму

Джерело: [2].

Рис. 2. Прогноз інтенсивності розвитку туристичного пасажиропотоку

Джерело: [5].

Рис. 3. Прогноз обсягу викидів оксиду вуглецю в атмосферу

Джерело: [5].

Автори М. Мальська, Н. Антонюк, Н. Ганич виділяють чотири основні проблеми в макроекономіці індустрії туризму та сім обмежувальних факторів розвитку туризму як галузі економіки [2, с. 363—365] (рис. 1).

Серед обмежувальних бар'єрів існує ряд перепон, з якими стикаються як науковці, так і практики: негативно впливає на процеси економічного характеру та значно ускладнює збір аналітичної інформації розрізненість підходів та неточності у формуванні статистичної звітності. Дані, що використовуються при підбитті підсумків економічної діяльності туризму на макрорівні, — це переважно середні узагальнені показники, що можуть значно відрізнятись в залежності від районів як в країні, так і в самому туристичному регіоні. При такому

Таблиця 1. Нормативи навантаження природних територій ЮНВТО

зона/вид туризму	к-ть туристів на га/день
лісопарк	15
приміські природні зони	15—70
зони для пікніків з високою щільністю	300—600
зони для пікніків з низькою щільністю	60—200
гольф	10—15
рибальство/парусний спорт	5—30
прогулянка на моторному човні	5—10
воднолижний спорт	5—15
гірськолижний спорт	100 (на га трас)
піший туризм	40 (на км)
кінна їзда	25—80 (на км)

Джерело: за даними ЮНВТО [5].

підрахунку не враховується цінова диференціація. Проблеми виникають і при підрахунку кількості туристів міжнародного та внутрішнього туристичного потоку, а також їх класифікації. Кожна країна має власні, затвержені на державному рівні, визначення, терміни та статистичні процедури звітності. Більшість країн використовує досить спрощений варіант обліку, що не дає змоги здійснювати повноцінний аналіз та вчасно визначати актуальні переваги. Недоліки статистичного характеру торкнулись і готельної індустрії, що останнім часом знаходиться під пильним контролем спеціалістів. За даними Міжнародної готельної організації загальноприйнята класифікація готелів ратифікована тільки 64 країнами, а 58 країн використовують власні класифікації, серед них Великобританія, Японія та США [14]. Проблема класифікаційного ряду — найбільш складна в індустрії туризму. Неодноразово здійснювались спроби розробити єдиний міжнародний стандарт для готельної індустрії. Останній раз така спроба була здійснена за активної участі Міжнародної готельної організації, Міжнародної торгової палати [12] та ЮНВТО (United Nations World Tourism Organization) [17], проте даний проект не був підтриманий національними організаціями. Наріжним каменем виступає те, що готелі в різних країнах використовують різні системи стандартизації та градації, тому існують відмінності в підходах щодо оцінки обладнання та умов.

Певні зрушення спостерігаються в питанні створення уніфікованої статистичної звітності економічної діяльності туризму фахівцями ЮНВТО, що ще в 1999 р. запропонували схвалений ООН базовий концептуальний підхід до ведення статистичного обліку туризму в країні ТСА (Tourism Satellite Account) [7]. Незважаючи на значні зусилля в розробці уніфікованої системи статистичного обліку туристичних процесів, багато країн все ще не імплементували основи ТСА, тільки декілька країн мають повну базу даних для здійснення порівняльного аналізу. Фрагментарність статистичних даних різних країн за методикою ТСА не дозволяє здійснювати повноцінний детальний аналіз даних, ефективне прогнозування динаміки розвитку і величини впливів тих чи інших факторів.

Найбільше уваги в проблемах розвитку туристичних ринків приділяється негативному впливу, що виникає в результаті забруднення навколишнього середовища транспортом, перенавантаженості та ерозії, знищення флори й фауни. Розвиток авіації, а саме — лоу-кост програм, призвів до збільшення пасажиропотоку з тенденціями інтенсивного розвитку в майбутньому [5, с. 171] (рис. 2).

Викиди оксиду вуглецю в атмосферу прогресивно збільшуються і на сьогодні становлять 720 млн тон, що приблизно складає 4,2% всіх парникових газів. За висновками Екологічної комісії ЄС, в 2004 р. відповідальність авіації за глобальне потепління складає близько 9% [5, с. 171]. З метою економії пального та зменшення шумового навантаження літаки комплектуються реактивними двигунами з додатковою системою фільтрації, негативним проявом яких є збільшення викидів оксиду вуглецю.

Інтенсифікація повітряних коридорів усклад-

нює роботу аеропортів. Найбільший згубний вплив на екологію місцевості спричиняють перельоти на короткі відстані. Збільшення короткомагістральних перевезень, в свою чергу, провокує загальне підвищення викидів в атмосферу, адже пасажери змушені робити додаткову пересадку в пошуках більш прийнятних тарифів на шляху їх слідування.

Останнім часом набула популярності послуга з оренди автомобілів під час подорожі. Така тенденція сприяє виникненню автомобільних заторів та збільшує викиди вуглецю в повітря, що погіршує загальний стан екології, а в екологічно чутливих районах може завдати шкоди флорі та фауні (особливо це стосується гірських районів). Водний транспорт, окрім забруднення нафтопродуктами, постійно здійснює викиди у воду сміття та побутових відходів, а також здійснюють промивку фекальних баків. Маршрути водного транспорту, що проходять неподалік берегів, створюють хвилі, які руйнують берегову лінію та порушують баланс екосистеми.

Вважається, що найбільша проблема туризму — перенавантаження на фізичному та психологічному рівнях [5, с. 187]. З метою запобігання перенавантаження природних територій ЮНВТО було розроблено нормативи допустимого навантаження (табл. 1).

Туристична індустрія, незважаючи на всю різноплановість діяльності, дуже чутливо реагує на зміну кон'юнктури деяких ринків, особливо це стосується ринку паливно-мастильних матеріалів. У 2008 р. по туристичній індустрії відчутно вдарило стрімке підвищення ціни на ПММ (рис. 4), що призвело до підвищення собівартості туристичної пропозиції, окрім цього, крах ринку цінних паперів та колапс ринку нерухомості (2008 р.), стагнація банківської системи, дефіцит грошової ліквідності, а в зв'язку з цим, підвищення ціни, безробіття, зменшення попиту призвели до світової економічної кризи та визнання урядами багатьох країн занепаду їх економік.

Висока ціна на ПММ позначилась на діяльності практично кожної ланки туристичного ланцюга пропозиції. Економічні реалії змусили гравців туристичного ринку прийняти ці умови та адаптуватись. За прогнозами Міжнародного агентства з енергетики [13], післякризова ціна на ПММ буде коливатись в межах 100 \$/барель. Проте фактичний досвід показує нестабільні коливання як в одну сторону, так і в іншу (рис. 5).

Найбільшого негативного впливу від руйнівних факторів за інших рівних умов, як правило, зазнає сектор цивільної авіації. З початком розвитку масової авіації в 1950-их роках ХХ ст., світовий пасажиропотік до 2007 р. щорічно зростав на 7,8% за показником

Рис. 4. Динаміка середньої ціни на нафту

Джерело: [9].

Рис. 5. Зміна ціни на нафту 2009—2011 рр.

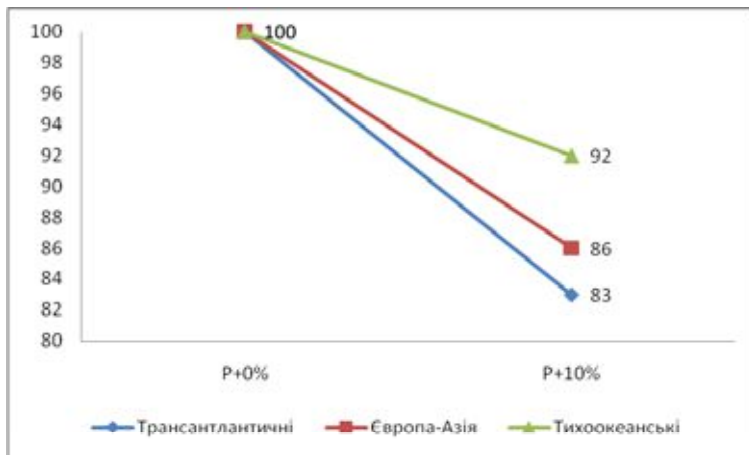
Джерело: [9].

зведеного щорічного росту CAGR [19, с. 39]. Основний негативний прояв підвищення ціни на паливо — збільшення операційних витрат авіакомпаній. Середні витрати на паливо, за даними IATA, склали всього 18% в період 2000—2007 рр., а вже в 2008 р. частка витрат на паливо склала більше третини операційних витрат (рис. 6). Витрати лоу-кост програм на паливо складають близько 50%.

Рис. 6. Частка затрат на ПММ в загальних операційних витратах авіакомпаній

Джерело: [19].

Рис. 7. Кореляція попиту на авіаперевезення та ціни на ПММ

Джерело: ICAO [18].

Туристичний попит зараз більш чутливо реагує на будь-які зміни, ніж раніше. Це призвело до розвитку короткомагістральних маршрутів та внутрішнього перевезення, особливо в країнах ЄС та США, де транспортна інфраструктура досить добре розвинена: далекомагістральні маршрути розбиваються на декілька локальних маршрутів. Внутрішній ринок авіаперевезень Німеччини — найбільший сегмент в ЄС на сьогодні. В зв'язку з

економічною нестабільністю, зменшенням туристичних бюджетів туристів, підвищенням конкуренції між авіаперевізниками, туроператорами та туристичними дестинаціями відбулося пересегментування споживчого ринку: зменшення ціни та формування економ-пропозицій замість привілейованих. Економічна ситуація скоротила перелік туристичних послуг преміум-класу, серед яких ексклюзивні тури вихідного дня. Ріст туристичного ринку, що був спричинений розвитком лоу-кост пропозицій, призупинився через підвищення вартості квитків. За аналітичними даними ICAO, збільшення ціни на ПММ на 10% призведе до зменшення попиту на авіаперевезення на 17% [18].

XXI століття вийде в історію туризму як століття потрясінь. Вересень 2000 р. заставив замислитись над подальшими напрямками розвитку туризму. Окрім загрози терористичних актів, туристична індустрія зазнавала ударів з боку розповсюдження атипової пневмонії, пташиного та свинячого грипу, природних катастроф (цунамі, землетруси, виверження вулканів). Найбільш вразливими негативними чинниками, що значно впливають на активність туристичної індустрії та економічну діяльність, є війни та терористичні акти. Внутрішня стабільність туристичної активності країни залежить від попиту на подорожі та відпочинок, що мають забезпечуватись за будь-яких умов, а забезпечення всього спектра послуг при можливих значних ризиках для життя як місцевого населення, так і туристів є майже неможливим. Всі потрясіння та негативні прояви значно змінюють картину розподілу туристичного потоку, вподобання та можуть похитнути туристичну стабільність привабливості найсильніших країн. Крім того, нестабільність як зовнішнього, так і внутрішнього характеру відчутно впливає на показники безпечності дестинації, що значно відображається на споживчих вподобаннях, міжнародних рейтингах конкурентності, а найголовніше — на іміджі.

Таблиця 2. Обмежувальні чинники розвитку туризму

вид чинника	прояв
1	2
інституціонального характеру	недосконалість законодавчої бази; відсутність на місцях планів розвитку альтернативних туристичних територій; відсутність практичної зацікавленості органів влади в розвитку галузі; тиск з боку контролюючих органів; низька якість оснащення та незадовільний стан аварійно-рятувальних пунктів; наявність злочинних схем з виведення заповідних земель з статусу природоохоронної зони; не завжди прозорі та заплутані схеми виділення земельних ділянок для будівництва споруд рекреаційного призначення; відсутність уніфікованої форми звітності.
природоохоронного характеру	перенавантаженість популярних дестинацій; недостатність засобів та важелів впливу з метою покращення стану навколишнього середовища; збільшення рівня забрудненості та екологічного навантаження пропорційно збільшенню туристичних потоків; чутливість до впливу природних явищ, зміни клімату та екологічного стану.
економічного характеру	недостатня якість розвитку туристичної та супутніх інфраструктур альтернативних туристично привабливих районів; низький рівень використання інформаційного ресурсу для просування туристичного продукту; невідповідність рівня та якості послуг міжнародним стандартам; «тінізація» економічної діяльності туристичного сектора; локальний інформаційний вакуум; відсутність пріоритетності розвитку; нечесна конкуренція; негативний імідж, сформований невідповідністю рівня туристичного продукту.
соціального характеру	брак кваліфікованої робочої сили; низька якість соціального забезпечення впливу туризму на стан зайнятості; знищення культурної та історико-архітектурної спадщини; низька культура туристів; мовний бар'єр.

Джерело: розробка автора.

Популярні туристичні атракції, окрім туристичного потоку, також приваблюють злочинні угруповання з метою легкої наживи. Ця проблема є гостроактуальною особливо для курортів Середземномор'я, Росії, Польщі, Чехії, Угорщини [5, с. 155]. Розвиток розважального туризму, а саме — грального, сприяє розвитку і росту проституції та організованої злочинності. В зв'язку з цим створення казино-полісів у Ве-

ликобританії на кшталт Лас-Вегаса викликає занепокоєння через спрощення на законодавчому рівні обмеження контролю з розвитку (2005 р.). Все більше зростає зацікавленість Західної Європи в сексуально орієнтованих турах. Так, туроператори з Німеччини пропонують своїм клієнтам спеціалізовані тури до Таїланду, Філіппін, Балі, Фіджі, Сейшел, Куби та Мексики, а сприяння комерційному сексу все менше засуджується західною спільнотою. Європейськими туроператорами все частіше використовуються маркетинговий інструмент просування туристичного продукту, так званий "4 S" ("sea", "sun", "sand", "sex") [5, с. 155; 3, с. 239—240].

Останнім часом викликає занепокоєння негативний вплив, викликаний недбалістю ставленням туристів до об'єктів, які представляють історико-культурну чи природну цінність. Переважним чином такі прояви пов'язані з перенавантаженням туристичної атракції, низькою обізнаністю про культурне та історичне надбання інших народів, падінням загальних етико-моральних стандартів людства. Вирішити більшість питань, в тому числі екологічних, соціальних і економічних, можна завдяки активній імплементації етичних норм поведінки туриста в щоденну практику та популяризації "Глобального етичного кодексу туризму", закріпленого резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 2001 р. [4].

Нами зроблена спроба узагальнити негативні чинники та зазначити основні можливі прояви в соціально-економічному житті дестинації (табл. 2).

Розвиток туризму залежить від багатьох факторів: значною мірою від екології природного навколишнього середовища, стану збереження та охорони культурної спадщини, розвиненості транспортної інфраструктури. Проте останнім часом на перший план виступають проблеми економічного, соціального та політичного характеру, глибина яких ускладнюється катаклізмами різного походження. Як показує міжнародна практика та наукові дослідження, вся світова статистика стикається з проблемою уніфікації аналітичної та статистичної інформації. Економічна природа негативного впливу на розвиток туризму виражається у відсутності уніфікованої процедури визначення туристичних термінів та процесів, що, в свою чергу, ускладнює відсутність статистичної методики збору та оцінки інформації, а різновекторна спрямованість підрахунків призводить до протиріч у висновках та рекомендаціях різних науковців. Певні зрушення в даному питанні є, але сам процес практичної імплементації просувається повільно.

ВИСНОВКИ

Серйозність піднятої та вищезазначеної проблематики дуже гостра. Неможливо виділити пріоритети в негачності вирішення питання, адже всі негативні чинники можуть з однаковою силою вплинути на подальший туристичний розвиток дестинації, а в окремих випадках навіть становити загрозу економічної діяльності всієї економіки країни. Успіх економічної діяльності туризму залежить від балансування ситуації та поетапної ліквідації негативних чинників, що переважною мірою стосуються соціальної складової суспільства. В рамках даного дослідження зроблена спроба узагальнити основні наукові здобутки щодо визначення основних проблем розвитку індустрії туризму та окреслити їх можливі прояви, а та-

кож розкрити суть проблематики основних обмежувальних факторів. Важливим в подальших наукових дослідженнях є вивчення стану туристичної індустрії та визначення існуючих та потенційних загроз, а також величини їх впливів на подальший розвиток туризму.

Література:

1. Байлик С. Гостиничное хозяйство / С. Байлик. — К.: Дакор, 2009. — 368 с.
  2. Мальська М.П. Міжнародний туризм і сфера послуг / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Н.М. Ганич. — К.: Знання, 2008. — 661 с.
  3. Покровский Н. Туризм: от социальной теории к практике управления / Н. Покровский, Т. Черняева. — М.: Университетская книга, Логос, 2009. — 400 с.
  4. Резолюція про "Глобальний етичний кодекс туризму" №А/RES/58/212 від 21 грудня 2001 р., затверджена Генеральною Асамблеєю ООН: <http://www.world-tourism.org>
  5. Холлоуей Дж. Туристический бизнес / Дж. Холлоуей, Н. Тейлор. — К.: Знання, 2007. — 798 с.
  6. Chiesa Th. Navigating yet another perfect storm: the promise of sustainable tourism and travel / Th. Chiesa // The travel and tourism competitiveness report 2009. — Geneva: WEF, 2009. — P. 97—105.
  7. Frangialli F. Tourism Satellite Account: the conceptual framework / F. Frangialli. — Madrid: WTO, 1999. — 145 p.
  8. Girgis A. The importance of public-private partnership in the current downturn / A. Girgis, U. Ibrahim // The travel and tourism competitiveness report 2009. — Geneva: WEF, 2009. — P. 49—53.
  9. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://fx-commodities.ru/category/oil/>
  10. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://unfccc.int/2860.php>
  11. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna.asp>
  12. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.iccwbo.org>
  13. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.iea.org/stats/index.asp>
  14. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.ih-ra.com>
  15. Електронний ресурс. — Режим доступу: http://www.oecd.org/home/0,2987,en_2649_201185_1_1_1_1_1,00.html
  16. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.thegef.org/gef/>
  17. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.unwto.org>
  18. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www2.icao.int/en/home/default.aspx>
  19. Ringbeck J. Endangered growth: how the price of oil challenges international travel and tourism growth / J. Ringbeck, A. Gautam, T. Pietsch // The travel and tourism competitiveness report 2009. — Geneva: WEF, 2009. — P. 39—47.
  20. Yeoman, I. 2008. "Prospects for World Tourism: Economic Squeeze or Prosperity." *hospitalityNet*, July 9. Available at: <http://www.hospitalitynet.org/news/4036736.search?query=prospects+for+world+tourism.html>
- Стаття надійшла до редакції 19.03.2012 р.*